

Bertsolaritzaz galdeketa

Elkar-lanean

1. Txapelketak

Txapelketak, fenomeno eta metodo bezala, erruz ugaldu dira azken aldi honetan: txapelketa nagusiak, auzo eta herrietakoak, helduenak zein gazteenak.

Asko esan eta idatzi da txapelketen alde on eta txarrei buruz. Zuk zeuk hauetatik zeintzuk azpimarratuko zenituzke? Eta, batez ere, zer diozu: txapelketak bai ala ez?

Amuriza, X.

Txapelketak baditu zenbait alderdi txar eta agian txarrena kompetentzi legea sortzea da, kulturaren sail bat izanik. Beste alderdi txar bat da, bertsogintza ez dela zehazki neurgarria eta gutxiago bapatean. Txapelketa guztiek uzten dituzte atzetik minak eta haserreak. Alderdi onen artean, txapelketak bertsolaria asko saiarazten du eta entzulegoa ere erruz erakartzen. Aurrerapen-bidea da, nos-

ki. Izen berriak plazaratzeko eta zaletasuna zabaltzeko ere txapelketak aproposak dira. Dena jota, txapelketak txarretik baino onetik gehiago daukala uste dut.

Aranaide, J.M.

Txapelketaren alde onak, honelatsu izenda daitezke: lastoa eta garia apartatzeko ona dela jeneralki; bertsolariak, doinuaz etab., prestatuz egiten dituela; gizartean hotsa ateratzen duela eta jendea berari begira jar erazten duela.

Eta alde txarrak: apustukeriatik ez dugula ateratzen; bazterketa mingarriak sor ditzakeela; bertsolariak lotuago jarduten dutela; burruna engainagarri xamarra sor dezakeela.

Eta txapelketak bai ala ez, badirudi mesedegarriak direla oraingoz.

Egaña, A.

Txapelketen aldekoa naiz. Bertsolari bakoitza eta bertsolaritza bera aldatzeko eta hobetzeko garrantzitsuak iruditzen zaizkit. Horrez gainera, entzulegoak txapelketaren poderioz susperraldia izaten duela ukalezina da. Horiexek lirateke alde onak eta horiexetatik merezi du txapelketa egiteak.

Alde txarren artean, beti aipatu izan dira bertsolariaren tratua txarra, neurketa-sistemaren ahulezia, etab. Dena den, nik okerrago bat sumatzen dut: punta samarrera iristen direnek etsi egiten dutela beren lanketan, hain zuzen, punta samarrera iristeagatik; eta iristen ez direnek ez iristeagatik etsitzen dutela.

Halere, hurrengo Txapelketak denak behartzen ditu meiorara.

Esnal, P.

Bertso-jaialdia ezezik, lehiaketa eta norgehiagoka ere bada bertsolari-txapelketa, nahiz eta bere helburu nagusia bertsolari onena izendatzea ez, baina bertsolaritza indartzea izan, bertsolari berriak plazaratuz, entzulegoa bertsozaleatuz, bertso-jaialdi ikusgarriagoak eta entzungarriagoak eskainiz...

Txapelketaren alde onak, helburuen lortzeak dituenak dira; txarrak, berriz, gehiegizko norgehiagokak edo norgehiagokaren gehiegikeriak lekarzkeenak.

Horiek horrela, eta arriskuak arrisku, txapelketaren alde nago.

Garzia, J.

Galdera nagusiari erantzunez: txapelketei bai, noski... gaur egungo egoeran behintzat. Txapelketei, eta ez txapelketari, txapelketa nagusi bakarrari, alegia.

Alderdi on eta txarrak aski ezagunak direla uste dut: *onetan*, giro-suspertzea; doinu, errima eta teknikak landu eta findu beharra, eta gisakoak aipa litezke. *Txarretan*, berriz, bertsolariaren estuasuna; bertsoaren ludikotasuna edo jolas-izaeraren galeratzea; sasi-bertsozaleak ugaltzea (bertsoengatik baino areago, lehiagatik beragatik inguratzen direnak); injustizia (bertsoa ezin omen daitekeelako objektiboki neurtu, epaitu).

Guzti horiek kontutan harturik ere, ordea, txapelketei bai; baina kontrolpean, koordinaziopean. Gainerako guztien azken maila behar du izan txapelketa nagusiak, eta ez aldian behinkako ekintza distiratsu bezain isolatua.

Bertsoa neurtzeko erizpideek beti berak izan beharko lukete, txapelketa nagusian eta txikietan, eta ez egokitzen den epaimahaia-
ren arabera.

Itzaina, M.

Nihaurk ez dut nehoiz gustokoa ukan txapelketa. Honek badu artifisial-kutsu bat. Neurketa lan zaila da, eta, bertsolariak hain bertsuak direlarik, ez daiteke dudarik gabe erran zein den nagusi. Bertzalde, bertsolariantzat txapelketa-eguna egun kezagarria da eta zenbaitentzat beren buruaren baitan duten konfiantzaren galtzeko arriskua. Hortakoz, lehen bietarik kanpo ez litzateke klasifikaziorik behar.

Bizkitartean, kiroletan bezala, zein-gehiagokaren munduan biziz gara. Bertsolaritza ez doa berez, lehen bezala. Txapelketak jendea biltzen du, egun batez bederen giro bat sortzen, gazteari pizten

txaloak dakarren berdin egiteko gutizia. Dohaina duenari, bere burua ezaguterazteko leku bat emana zaio.

Izazpi

Txapelketak bai ala ez...? Nire eritzian: *bai*.

Baina ez dugu inoiz ahantzi behar, bertso-txapelketak egokiera bat direla, bertsozaleak eta bertsolariak, denok lanean jar gaitezen eta bertsolaritziari bultzada-berpizte eder bat emateko.

Alderdi onak:

- Bertsolaritziari berriztatze garrantzitsua ematen zaiolako, egitura, doinu eta formula bitxien aldetik.
- Gizartearen aldakuntza sozio-kulturaletara derrigor egokitu behar duelako, eta zer hoberik txapelketa nagusi bat baino?
- Bertsolari gazteak, landare berriak, sortzeko eta batez ere goimailara igotzeko bide bakarra delako. Bertso-txapelketa nagusiari, bai.

Alderdi txarrak:

- Bertsolarien urduritasuna, agian, zauri mingarriak batzuen artean. Juxtu epaitu-ezina, eta abar.

Lekuona, J.M.

Txapelketak bertsolaritzairen festaburu direnez, tradizio baten, estilo baten eta kultur indar baten *kontzientzia* dakarte. Bestalde, burrundara bortitza dutenez, indarberritzen dira bertso-gintza, antolakuntza eta azterketak, bertsolaritzairen *dinamika* areagotuz. Gero, askoren arteko lana dagertenez, *markarri* bat gertatu ohi dira, gazteen promozioan, gaien, tekniken eta doinuen berrikuntzan, une hartako bertsolari onentxoenen izenak aukeratzean eta abarretan.

Alde txarrak ere hor daude: *jendea erretzea* (bertsolariak nahiz antolatzaileak); bertsolari *eredu bat potentziatzea*, beste eredu interesgarrien kaltetan; bertsolari-familiaren barruko *haserreak eta ezinikusiak*; eta bertsolarien *nekeak eta penak*, eta abar.

Bai txapelketari, hoberik ezean.

Lekuona, M.

Edozein alorretan bezala, bertsolaritzan ere kezka eta urduritasun asko sortzen du txapelketa batek: oren latzak jasan beharrak ez die deus onik ekartzen bereziki goimailako bertsolari ezagunei. Estuasun gehiegia kaltegarri da bertso egoki eta sakonak sortzeko.

Baina txapelketak badu alde onik ere. Aurpegi berriak, gazteak adibidez, beren txokotik eta eskualdetik atera eta ezaguteraz ditzake. Bertsolaritzari berritze bat eskaintzen dio txapelketak. Bertsozaletasunak, bizirik eta indartuz joateko, izen berriak, eredu berriak, zein-gehiagokak eskatzen ditu, bereziki hain apustuzale den Euskadin. Horretarako txapelketa nagusiak eta eskolartekoak aski litezke.

Muniategi, A.

Txapelketak bai. Txapelketei esker egin dira ezagun gaurko bertsolariak, txapelketen bitartez plazaratzen da egungo koblakaria. Bertsolariak lantzerak eta prestatzera behartzen dira eta hau, zalantzarik gabe, bertsolaritzaren onerako da.

Entzulegoa, aldiz, girotu eta zaleagotu egiten da.

Guzti honek herri-literatura bermatzen du.

Sarriugarte, I.

Txapelketak bai, inolako ezpairik gabe. Edozein modutan ere, txapelketak bertsolaritzaren adar bat besterik ez dira. Adar sendoa eta fruitu-emale aparta, baina gehiegi kargatuz gero, zamaren zamaz, apurtu eta zuhaitza zauri dezakeena. Hori gerta ez dakigun, zuhur eta neurritz erabili beharko lirateke saio-mota hauek. Horrela jokatzuz gero, abantaila asko eta eragozpen gutxi ikusten diet nik txapelketei.

Izan ere, txapelketaren zantzua susmatu bezain laster, bertsolaritza mintza-, idatz-, eta eztabaidagai bihurtzen zaigu. Lan teoriakoak eta iruzkinak, orduantxe ugaltzen zaizkigu; eta erdi-lotan zegokeen bertsozalea ere, bertsoaren kilika sentitzen hasten da. Eta txapelketa bukatzean, bertsolaritza txapeldun eta maila bat gorago.

2. Txapelketa Nagusia

1985-1986ko Txapelketa Nagusia dela eta, ikuspuntu, eritzi eta iruzkin ugari eman da argitara.

Zuk zeuk zer balorazio egiten duzu jarraiko puntu hauetako bakoitzaz:

- . bertsolarien lana
- . gaien egokitasuna
- . epaileen lana
- . antolakuntza
- . entzulegoaren erantzuna

Amuriza, X.

Bertsolariak: Bertsolariek txapelketa beren gain hartzea ondo iruditzen zait, baina ez zait ondo iruditzen gero bertsolariak berak batzorde antolatzailean parte hartzea. Bertsolarien lana txapelketa antolatzeko lagunak hautatzean dago. Hori egindakoan, hautatu horiek dira antolakuntza maila guztietan eraman behar dutenak. Zerbaitegatik eman zaie fidagarritasun-botua. Alde honetatik azken txapelketan eginkizunak nahasiegi ibili dira, nork zer egin behar duen ondo mugatu gabe. Txapelketan jokatu behar duten bertsolariek antolaketa ere tarteko ibiltzea ez zait ondo iruditzen.

Epaileak: Epaileen lanari buruz, gorabehera handiegiak ikusi dira batetik bestera, batzutan nabarmenak noski, baina horrek ez dauka erremediorik, ez bait dago neurketa zehatzik egiterik, bakoitzaren usteak eta gustuak indar handia dutelarik. Honetan epaitua izatea arrisku handia da, baita epaile izatea bera ere.

Entzulegoa: Entzulegoaren erantzuna ona izan da, beti bezala, baina agian azken txapelketan probintzi giroa, pixka bat gaunditua zirudiena, berritu egin da.

Arnalde, J.M.

Bertsolariak: bertsolarien lana, ona, nahiz ez duten aparteko piezarik egin.

Gaiak: gaien egokitasuna, ongi, ohizkoak kontutan izanik.

Epaileak: kritzia ez daukat osatua.

Antolakuntza: ona.

Entzulegoa: erantzuna, ona.

Egaña, A.

Bertsolariak: Azken Txapelketako bertsolarien lana ona iruditu zait. Hobeia izan zitekeela, dudarik ez; baina, alde batetik, puntuazioa bistan ematearen ondorioz entzulearen erreakzioak zekartzan poz, tristura, kezka eta zalantzak eta, bestetik, komunikabideek eman zioten garrantziak, estutu egin gintuelakoan nago. Bestalde, jokoari azarorako heldu genionak hurrengo martxorako luzetsita geunden: bost hilabete gehiegitxo da beti forman egoteko, eta neuk behintzat egokitasunean irabazi nuena erraztasunean galdu nuen bukaera etorri ahala.

Gaiak: egokitzak jo genitzake oro har. Nolanahi ere, pare bat kontu aipatu nahi nituzke: bat, bakarkakoetan gai deskriptiboen eskasia. Bestea, meta-bertsolaritzan erortzeko arriskua; alegia, bertsotan bertsolaritza bera gehiegi aipatzerik ez da komeni, geure ziliborrari begira bizi nahi ez badugu behintzat.

Epaileak: Lan zailik bada, epailearena da hori. Primeran aritu zirela, negargarri epaitu zutela edo borondaterik ez zeukatela esatea, ez litzateke egia. Bertso bakoitza edo saio bakoitza nahikoa ongi juzkatu zuten; baina bada beste kontu bat askoz ere pikagoa: bertsolari baten saioa juzkatu eta handik ordu-erdira beste batena juzkatzea lan berean, baina gai desberdinez. Horretan oker batzuk izana barkatzekoa da.

Antolakuntza: fenomeno. Merezi baino jende hobeia mugitzen da gure inguruan.

Entzulegoa: horixe bera.

Esnal, P.

Nerekiko, iazko txapelketak bi bereizgarri nagusi izan zituen, neurri batean elkarriz lotuak biak: 1) Bertsolarien Elkarteak eratu izana eta 2) norgehiagokaren aldea areagotu izana.

Nire eritziz, inoiz baino "lehiaketagoa" izan zen iazko txapelketa, epaimahaikoez puntuak agerian emateari esker. "Lehiaketagoa" eta ikusgarriagoa (baita arriskutsuagoa ere). Eta horrexerri zor zaiola uste dut, neurri batean behintzat, jendearen erantzuna. Helburu hori behintzat lortu zen. Geroak esango du formula baliagarria den ala ez.

Dena dela, esan dezadan Bertsolari-Elkarteak bakarrik antola dezakeela, eta ez bestek, hain lehiaketa den txapelketa, bertsolarien lana hain nabarmen epaituz, eta epaimahaikoen lana agerian jarriz (azken puntu honetaz, ikus *Habe* aldizkarian, 108. zk., 34-35. orr.: "Bertsolari txapelketa-1986: zenbat buru, hainbat aburu" artikulua).

Galderako beste puntuei dagokienean, ez dut uste aurreko txapelketa eta azken honetakoen artean halako alderik izan denik.

Garzia, J.

Antolamendua: Errazenetik hastearren, esan dezadan tatxarrik gabea iruditu zitzaidala antolamendua. Lan bikaina egin zen alde horretatik, eta ez bakarrik azken saiora begira.

Entzulegoa: Askotan bezala, entzulegoaren erantzuna ere egitiko ahaleginaren arabera izan zela iruditzen zait. Kopuru aldetik behintzat ez dago zertan kezaturik. Azken saiora inguratu zen entzulegoaren nolakotasunaz neure dudak ditut neuk ere, baina hori ez liteke eritzi hutsez juzka.

Bertsolariak: Bertsolarien lana, aurreko bi txapelketetako baino askoz kaxkarragoa izan zela entzun eta irakurri izan diot bati baino gehiagori, hots, bertso "historiko" gutxi eman duela azken txapelketa honek. Ez nator eritzi horrekin bat. Bertso on askoak entzun dira, eta ez azken saioan bakarrik, eta bertsolari zenbaiti mesede ederra egin dio txapelketa honek (zertan leudeke, bestela, gaur egun Sarasua, Egaña edota Murua bera?).

Estilo-krisia aipatuko nuke nik, halere, zerbait aipatzekotan. 79/80ko txapelketan Amurizak landutako bertsogintzak harritu, hunkitu egin gintuen, eta sei bat urtean iraun duen eredia ezarri zuen. Orain, berriz, badirudi bolada hori pasatuxea dela, ez dagoe-la hain modako; baina ordezko eredu berririk ez dut nik inondik ikusten. Garbirik ez behintzat.

Gaiak: Gaien arazoak ez du irtenbiderik. Gai onak eta txarrak nahasian joan zirela esan liteke, ezer esan gabe hizketan iharduteko asmoa izanez gero. Jakina bait da, batzuentzat denak on direla, eta beste batzuentzat, berriz, denak txarrak. Arazo zabalago eta zailago baten ataltzat daukat gaien hori. Bere testuingurua "natural"etik irtenda dabil bertsolaritza, testuinguru bera gai zeneko garaia joan da, eta bertsolaritzak garai berrietara egokitu beharra dauka: plaza berriak, beharrian berriak, funtzio berriak ditu bertsolaritzak, eta normala da noraezean ibiltzea. Bada hemen azterketa sakonen premiarik.

Epaileak: Epaileen lanaz, azkenik, izan zitekeena baino hobeago izan zela uste dut, hobetu beharra nabarmena den arren. Hobetu: hau da, erizpideak bateratu, argitu eta finkatu. Hori egin ondoren ere izango da hanka-sartzerik ugari; baina, egin gabe daukagun bitartean, kasualitate hutsa izango da epaitze-lana taxuz egitea.

Itzaina, M.

Bertsolariak: Ez da errana txapelketa batean direla entzuten bertso onenak. Sobera estuturik dago bertsolaria. Nahiz ez den bertze mundukorik entzun, Txapelketa horretan bertso ederrik eman izan da.

Gaiak: 30 urtez goiti badu gai-emanen hasi nintzela, badakit zein lan zaila den gaietan erreberritzea. Entzuten den bezala, denak emanak dira. Oro har, eman izan diren gaiak egokiak aurkitu ditut, zenbait bertzeak baino hobeak, segur.

Epaileak: Nihaur epaile ibilirik askotan, badakit zein lan zaila den lan hori, eta bertzeren lanaren kritikan ez naiz hasiko, nahiz zenbait alditan segurik gauzak ez berdin ikusi. Oro har hor ere, lan ona egin dute epaileek.

Antolakuntza: Honetaz ez dakit zer erran, ez bait dut horretan parte hartu. Hau, ahatik: ez da komeni *puntu*-kako lanik Txapelketa batean sartzea. Bat gaitik kanpo baldin badoa, bertze bertsolariak ez diro ezer. Hori ezin epaitua da.

Entzulegoa: Harrigarriki erantzun du herriak. Ez dakit bertsoaren amodioak ala txapelketak duen jendea horrat ekarri. Norbaitek erraiten zidan saioa bukatzean, beste txapelketa arte hark ez zuela bertso-saiorik entzunen.

Izazpi

Bertsolariak: Bertsolariak saiatzen dira lantzen eta gertatzen txapelketa baterako. Eta fruitua, gehienetan, goimailakoa izaten da. Azken txapelketan, finalean, nahikoa maila eskasa, baina ez beren erruz, baizik gaiengatik.

Txapelketetan batzuk jaiki egiten dira eta beste batzuk kikildu, beren mailari eutsi ezinez.

Gaiak: Hainbeste gai egoki asmatzea, beti oso zaila izango da. Baina finalean hutsune handia ikusi zen, txapelketan zehar askoz egokiagoak egon bait ziren. Azken jaialdia arreta handiz eta gizon arituekin antolatu behar litzateke.

Epaileak: Literatur mundua neurtzea beti oso zaila izango da. Eritziak bateratzea ezinezkoa da. Txapelketan nabarmendu zen garbi asko. Horregatik da epaileen lana beti txalogarria eta arriskugarria. Gero agertuko dudanez, ez nago ados "nota" agerian ematearekin.

Antolakuntza: Lan izugarria egin zen. Partaide asko bildu ziren eta horrela lanak erraztu. Hala ere, akats edo arrisku batzuk nabaritu nituen, baina hau ez da lekurik egokiena agertzeko.

Entzulegoa: Izugarria. Batez ere, gaztediaren erantzuna. Entzulegoa, azken hiru txapelketetan, asko aldatzen ari da. Ez dakit bertsoaz gozatzen duten, edo arrakasta handia duen fenomeno baten jarraitzaile diren.

Lekuona, J.M.

Bertsolariak: gazteenak oso ongi beren neurrian; zaharrenek gorabehera gehiegi, desoreka nabariak, bertso oso onak eta hasiberrien hutsegiteak ere bai.

Gaiak: gaien egokitasuna, oro har, neurri ederrean. Hori bai, "bandoa"renak despiste gehiegi sortu zuela esan behar gauza onerako.

Epaileak: Epaileen lana, meritu handikoa. Lan zehatza egin zen, nahiz eta, lehen beste epaimahaikoek bezala, hauek ere eredu jakin baten aldeko joera markatu, nahitaezkoa denez (Euskaltzaindiarena baino eredu herrikoiagoa, noski).

Antolakuntza: arratsaldeko saioa ez zegoen borobilduta. Bate-tik, puntuak txandaturaz osaturiko saioa, zaila da neurtzen, eta gainera hutsalegia da arratsalderako, bazkalondoko saioari goimaila bat eman nahi bazaio. Gero, oso diskutigarria da ofiziotan hamarreko nagusian kantatzeko eskatzea, honetarako ohiturarik ez dagoenez, eta gehienetan, banaka ere, hamarreko nagusian choriko saioak irensgaitzak direnez, eta aproba hau ez liteke arratsaldean egin, jaialdiari goitasun bat eman nahi bazaio. Arratsaldeko saioa, goizekoa baino hobea izan behar zukeena, ahulagoa izan zen, eta honetan badu zerikusi antolakuntzak. Eta azkenik, puntuaketa-sistemak ere, hotz-hotzean bukatzen denez, galdu egiten du azkeneko "mani-mano"ak duen gatza eta piperra. Hori jaialdiaren aldetik.

Entzulegoa: Entzulegoaren erantzuna, ona esan behar, eta oso ona ere bai, agian, txapelketan bertan, eta ondorenean, gauzak neurri ederrean bideratu eta bukatu zirenez. Aztartekoa, hala ere, zenbait erakunde laguntzailerik eginiko harrera desegokia.

Lekuona, M.

Bertsolariak: Bertsolari batzuek ez dute eman beren mailari zihokionik: karga handiegia zeukaten erantzun egokia emateko. Hala ere, badira trebetasun osoan lan egin dutenak, eta bertso oso ederrak entzun ditugu, finalak ez badu ere aurreko batzuen maila erakutsi. Oro hartuz, itxurazko txapelketa iruditu zait.

Gaiak: Izan da gai onik, baina baita batzuk arinegiak eta interes gutxiegia zeukatenak entzule gazteentzat. Txapelketa nagusi batek merezi du plaza edo sagardotegi bateko saioak baino goratasun eta hedadura gehiago. Gure kultura bultzatzeko gisakoak behar lirakeke gaiak, eta herriak bizi duen gaurkotasanari lotuagoak, bereziki finalekoak.

Epaiak: Lan zaila da betidanik bertso-epaiketa eta, gainera, bapatean emaitza agertu beharrak oraino zailagotzen duena. Gora-behera batzuk izan dira, baina ez da harritzeko: epaile batek ez dezake bertso bat, bapatean, bere osotasunean aztatu, pisatu eta neurtu. Hala ere, ez da esperientzia txarra izan, entzuleen baitan sortu irrikiagatik bereziki. Baina aldaketa zerbait on litzateke.

Antolakuntza: Lan gaitza egin du herriak, eskualde guztietan, txapelketa hori moldatzeko. Elkarri uztartuz, bertsolari eta ber-

tsozaleek erakutsi dute beren heldutasuna. Laguntza baliosa ekarri diote komunikabideek ere antolatzaileei, eta hau eskertzekoa da.

Entzulegoa: Erantzuna ezin hobea izan da, bereziki txapelketa aitzina zihoanarekin batera, Donostiako final zoragarriraino. Bertsolari berriak edo urrunagokoak ezagutzeko parada ukan du eskualde bakoitzeko bertsozaleak. Eta sekula ez bezala, euskal irratiei esker, Euskal Herri guztiak entzun eta gozatu ditu txapelketa-ko saioak.

Muniategi, A.

Bertsolariak: Oro har, lan ona. Nahiz eta finalean huts nabariak izan, bertso bikainik entzun zen.

Gaiak: Egokitasun onargarria. Baten bat konplexu samarra gertatu zen. Gai asko eta onak jartzea oso zaila da, batez ere gaur txapelketaz kanpo ohi diren saioetan erabiltzen den gai-pila entzunda.

Epaileak: Ez da lan erraza. Ez dut uste bertso arrunten puntuetatik zailagoetara edo atipikoetara dagoen merituzko tartea hain ondo neurtu zenik.

Antolakuntza: I) Antolakuntza fisikoa (kanpoko): lan handia zegoen eta ederto burutu zen; hala ere, sari-banaketa aintzatago hartzekoa da. II) Antolakuntza teknikoa: a) Zer da sei puntuko bertsoa? Nola errimatua behar du ahapaldiak, sei puntukoa izatera iristeko? Finkatu beharra dago. b) Puntutan txandaka ekitea "testulari"en edo "dixolari"en asmakizuna da, ez bertsolariena. Hauek iharduna alaiagotzeko edo nekatuta daudenean erabiltzen dute. Ez dago saio-modu hori seriozki juzkatzerik.

Entzulegoa: Finalean, erantzun aparta.

Sarriugarte, I.

Antolakuntza: Denera jota, antolakuntza bikaina izan dugu. Auzolana indartu, eta berorren inguruan laguntzaile-talde gogotsu bat sortu da. Egia esan, langile apal eta jator hauei esker burutu ahal izan zen txapelketa. Halere, ez letorkiguke txarto zenbait ertz zorrotz leundu eta hutsune batzuk (pertsonekin zein erakundeei nagokie) betetzea.

Entzulegoa: Entzulegoaren erantzunaren lekukotasunik adierazgarriena Euskal Herri mailako saioak dira, nire ustez. Baina entzulego-kopurua gutxietsi gabe, gazteriaren agerpen gartsua dugu azpimarragarri den lehenengo puntua.

Gaiak: Gaiet heldurik, txapelketa osoari begira, egokitzen jo behar da gai-jartzaileen lana. Finalean, osterat, bertsozalea ez zen konformeegi geratu. Nire ustez honako hiru arrazoiok izan ziren tarteko: a) saioak luzeegiak izatea (hamalauna bertso goiz eta arratsalde, zortzi bertsolari izanik); b) saio bietan kantatu behar ziren bertso eta arieren banaketa (puntuetakoa jarduna kendu beharra legoke, nire uste apalean); eta c) gartzelako gaiaren desagokitasuna. Egia da, gaiaren zailtasuna guzti-guztientzat berbera dena, baina entzulegoa dago tartean eta ez dira inola ere ahaztekoak bertsolarien luzimendua eta entzuleen gozamina.

Bertsolariak: Bertsolarien lana, orokorrean, txukuna izan zen, nahiz eta bertsozalegoak arteko txapelketetan ezarritako galga gairatzea itxaroten zuen. Erregularitasuna nagusitu da oraingo txapelketan, bere akats eta birtute guztiekin. Halere, bertsolariak aurrerapauso galanta eman duelakoan gaude, saio guztien emaitza kontutan hartzen baldin badugu.

3. Bertso-neurketa

Bertso-txapelketetan, lehengoetan eta oraingoetan, bertso-neurketa izan da arazoetako bat, eta ez txikiena.

Zein da zure eritzia bi puntu hauei buruz:

. erabili izan diren eta erabiltzen diren erizpideak;

. emaitzak adierazteko erabili izan diren eta erabiltzen diren erak.

Amuriza, X.

Erizpideak: ez dakit zehazki zeintzu erizpide erabili izan diren eta, beraz, ezin dut erantzunik eman.

Adierazteko era: emaitzak adierazteko modua birplanteatu egin behar da. Agian ondo dago agerian ematea, baina ez kantatzen

ari denaren muturretan. Arlo hau ez daukat hain argi, era guztiek bait dauzkate beren akatsak. Nire ustez, berriro aztertu behar da, baina bertsolarien ikuspen hurbilegitik pixka bat urrunduz, hots, gai hau ere batzorde antolatzaileak pentsatu beharko luke.

Aranaide, J.M.

Erizpideak: lehen puntuari gagozkiola, bertsoa literatur sorkuntza denez gero, horrelako lan batean erabili beharreko literatur erizpide gehienak erabiltzen direla uste dut, eta hala egin behar ere dela.

Adierazteko era: bigarren puntuari dagokionez, ez dakit garbi zer galdetzen den; baina puntuazioa agerian emateaz baldin bada galdera, nere erantzuna ezezkoa da. Epailaren lana automatikoegi egiten du, eta jendeari bertsoa entzuteko bakea kentzen dio, eta apustu-giroa pizten du lotsagabeki. Eta jendeak ez du bertsoa txalotzen, bertsolaria baizik.

Epaia puntuen batuketa hutsa izateaz galdegiten bada, badirudi puntuen batuketa baino neurketa osoagorik badaitekeela; eta hala bada, egin behar da.

Egaña, A.

Erizpideak: erabiltzen diren erizpideekin bat nator oro har. Bertsoa sorgina da, baina denok dakigu zein koordenadatan mugitzen den. Agian, epailcek ideien —ez tekniken— berritasunari eta originalitateari garrantzi gutxitxo ematen diotela esango nuke. Gartzelako gaiek aukera ona dute hori neurtzeko, eta puntuazioei bistazo bat ematea nahikoa da, lehen aipatzen nuenaz jabetzeko.

Adierazteko era: emaitzak nola adieraz? Hori bai, bada zaila. Nik uste, entzun eta entzun egin ondoren, biharamuncan eman behar lirakekeela, horrek entzulearen saltsa-gogoa nabarmenki gutxituko balu ere.

Esnal, P.

Erizpideak: oro har, bat nator erabili izan eta diren erizpideekin. Edo, hobeto esanda, erabilitako erizpideez eman diren emai-

tzekin. Eta "oro har" diot, honako bi puntu hauek azpimarratuz: 1) behin edo beste ez naizela konforme egon zenbait emaitzarekin (eta hau guztiz normala da); eta 2) oro har bat etortzeak ez duela esan nahi epaile bakoitzaren lanarekin ados egotea, nabarmenak bait dira elkarren arteko aldeak (ikus aipatutako *Habe*-ko artikulua).

Adierazteko era: gauzak daudan daudenean, emaitzak adierazteko, azkeneko txapelketako era baino nahiago dut, aukeran, aurrekoetan erabilia.

Garzia, J.

Erizpideak: aurreko puntuei erantzuterakoan esana dut honez esan nezakeen gehiena.

Egia da, txostentxoren bat edo beste egin eta zabaldu izan direla, bertsoaren balioa epaitzerakoan kontutan hartu beharreko erizpide nagusiak azalduz. Txosten horiek, ordea, orokorregiak dira neure ustetan, eta ez dute laguntza baliagarri eskaintzen, bapatean bertsoak puntuatzerakoan. Orokorrak dira, eta orokortasun horretan eztabaida ezin, derrigorrez onartu beharrekoak: euskara txukuna behar dela, ondo neurtu eta ermatua, emaniko gaiari lotua, lagunaren arrazoari lotzen zaiona: nola ez onartu erizpide horiek? Abiapuntu on bat besterik ez da hori. Erizpide horiek begi-bistan direla, bertsoak entzun, aztertu eta epaituz bakarrik lortuko dugu hurrengo pausoa ematea. Txapelketaz kanpo, noski, mintegi gisako ikastaroetan egin beharreko lana iruditzen zait. Bertso-epaile ibili nahi lukeen jendeentzako antolatutako beharko lirateke ikastaro edo mintegi horiek, eta, zergatik ez, halako diploma-txo edo agiriren bat sortu, ikasketen amaierarako.

Adierazteko era: azken txapelketan erabili den sistemaz baditut neure zalantzak. Puntuaketaren garbitasuna bermatzearen sortu zen, eta esperientzia gisan onuragarri iruditzen zait. Ez dut uste, halere, litekeen onena denik. Aurreko txapelketetan egin ohi zenaren kontra-kontrakoa egin nahi izan da, baina tarteko soluzio-bideren bat aurkitu beharko litzateke aurrerantzean.

Epaileak binaka jartzea, saio baten ondoren (eta ez bertso bakoitzaren ondoren, nere ustetan) batezbesteko nota bakarrik eman, etab., frogatu beharreko sistemak direla uste dut, itsu-itsuan ihardun gabe.

Itzaina, M.

Bertsola bere osoan baizik ez daitekeela neur uste dut, eta ez batek neurria, besteak euskara, besteak ideia, eta abar. Azken Txapelketan emaitzen adierazteko erabili den era, niretzat ez da ona. Bertsolarien txapelketa adina, epailarien txapelketa bihurtzen du era horrek saioa. Epailaria ez da libro, nahitaez herriaren txistuen beldurrez dago. Bestalde, epaileek bata bestearen puntuazioa ikustea gauza galkorra da. Bertsolariek berek zenbait aldiz ez ote zuten zerbait asmatzen?

Lehenago bitan epaile izan naiz nihaur modu horretan, eta behin segurik denen totala edo suma erakusten genion jendeari aldi oroz, eta ez epaile bakoitzaren puntuazioa. Biharko bidea hau izan daitekeela uste dut.

Izazpi

Erizpideak: erabili diren erizpideak aski finkatuak zeuden aspaldidanik, baina halere, eritziak bateratzea ezinezkoa da. Zenbat buru, hainbat aburu; horrelako gaietan beti horrela gertatuko da. Arriskugarria desberdintasun handiegiak agertzen direnean (potoren bat jaso ez, etab.).

Adierazteko era: emaitzak bistan ematea ez zait ongi iruditzen, bi arrazoirengatik:

Bat, puntuen batuketara matematiko bakarrak ez duelako balio (hau egunkari eta aldizkarietan agertu nuen), eta, bistan ematean, puntuen batuketara bakarrik izaten da kontutuan.

Bigarren, epaimahaia da juzkatua, ez bertsolaria. Eta, ondoren, horrek erakar ditzakeen haserre, gorroto eta epaimahaiaren aldaketak.

Lekuona, J.M.

Erizpideak: gerraurretik hasiz, beti idatziz eman izan dira arauak. Aurtengoan ere bai. Araudia teori mailan landua zen, baina praxi aldetik (lehen bezala orain ere) epailari bakoitzak ahal duena egiten du, beharbada gehiago eskatzerik ez dagoenez. Ez da egin arauen inolako zabalkunderik, eta, gerraondoan beti gertatu ohi denez, aurtengoak ere argitara gabe geratu dira.

Adierazteko era: epailariak baremo homologagarriak erabili dituzte, eta ez da gutxi. Saio bakoitzaren ondoren agerian adierazte onargarri litzateke. Baina bakoitzak berea? Edota batezbestekoa? Ni bigarrenaren aldeko. Hori bai, diferentzia handirik ez badago, bi aurrenekoen artean "mani-manoa" jokatzekotan. Dena den, berriro aztertu behar litzateke puntu hau, kritika argitsu bat eginez.

Lekuona, M.

Erizpideak: bertsoa neurtzeko zailtasunaren arazoa da, zenbaki zahatzik ezin eman dela, matematikoki erabakitzea ezinezkoa delako.

Bertzalde, epaile bakoitzak ez dezake bertso bakoitza bere osotasunean ongi azta, pisa eta neur: doinu, errima, hitz, esaera, lotura, gaitasun, sakontasun, lirika, zirika... adar gehiegi du bertso batek epaile berak eritzi zuzena emateko bapatean. Epailan hori bertze gisa batera banatu beharko litzateke, epaile bakoitzak adar horietarik bat edo beste bakarrik neur dezan.

Adierazteko era: emaitzak bapatean emateko era berri honek balio berririk ez dio ekarri bertso-neurtzeari, baina entzuleen baitan interes handia sortu du. Entzuleen zaratek (eta txistuek) ez diete beti lagundu bertsolariari beren lan latzean, eta epaileak ere bortxa eta lerraraz ditzakete beren deliberoan.

Muniategi, A.

Erizpideak: berdin samarrak eta egokiak dira.

Adierazteko era: emaitzak mementuan eta agerian azaltzeak ez du berez objektibitatearen garantiarik, ez du tranpa-aukerarik eragozten. Alderantziz, presaren eraginez, hutsegiteak erraz ditzake. Garantia juradoaren seriotasunean datza eta hau konfiantzazko epaimahaia izendatzeak dakar, ez bestek.

Ohol-sistema hau bertsolariari kaltegarri gerta dakioke, despista bait dezake, eta entzulegoari, berriz, arreta galeraz diezaiokie. Epaimahaikoarentzat ere, lehen esan bezala, badu akats bat: mementuan huts egiten bada, egina dago betiko. Azkenean eman behar da puntuazioa.

Sarriugarte, I.

Erizpideak: bertsoak, olerkiak legetxe, gizakiaren gogoak ukitu ohi du. Hori dela eta, zailtasun handiak sortzen dira bertsoak sorturiko zirrara (pertsonatik pertsonara erabat desberdina sarri askotan), eztenkadaren zorrotasuna, edota gaiarekiko atxekimendua-ren egokitasuna epaitzeko orduan. Alor labana dugu, benetan. Alabaina, eta batez ere alderdi teknikoari dagokienez, erizpideak zelanbait bateratzea ezinbestekotzat jo beharra dugu aurrera begira. Eginkizun horretan epailanetan aritutakoek, adituek, eta bertsolariak berek hartu behar lukete parte, nolabaiteko adostasuna lortzeko.

Adierazteko era: mementu honetan, azken txapelketako esperientzia ikusirik, egokiena behar bada, emaitzak saio-bukaeran ematea izango litzateke, puntuaketa partzialak antolatzaileen eskuetan utziz, inork eskatuz gero erakusteko edota bertsoekin batera argitaratzeko. Horretara, puntuaketa agerian emateak ekar ditzakeen eragozpenak gaindituko lirateke, eta emaitzen publikotasuna segurtaturik geratuko litzateke.

4. Gai-jartzaileen eragina

Bada eztabaida sozialik gaien eta gai-jartzaileen eraginari buruz. Hona gure galdera: Gai-jartzaile eta gaiek mugatu al dute bertsolaritza gaur den honetara edo/eta industri giroko kultur mundu honetan ezinbestekoa da?

Amuriza, X.

Gai-jartzailea ezinbestekoa da lau bertsolaritatik gorako jaialdietan.

Komeni al dira jaialdi horiek? Nik baietz uste dut. Beste kontu bat da gai-jartzaileak nolakoa izan behar duen. Egia esateko, gehienetan ez dira onegiak izaten.

Beste arazo bat da —oso latza, gainera— eredu hori bertsoketa librearen irensten ari dela, bai jende artean eredu horrek zabalpide gehiago daukalako, baita bertsolarientzat erosoagoa edo erantzukizun gutxiagokoa delako ere. Bertso-saio libreek —binakakoek edo hiruakakoek— hein handiagoa behar lukete eta guztiz aldeantzik gertatzen ari da.

Aranalde, J.M.

Ez dut ongi ulertzen. “Egoera” delako horrek zer esan nahi du? Bertsolaritza bazter-fenomeno bat dela gaurko gizartean, eta honek ez diola zor litzaiokeen eskerrik ematen?

Horrela bada, hori kultur gauza da. Kultura modernoak baztertu du bertsolaritza.

Horrez gain, euskararen dentsitate-faltak baztertzen du asko bertsolaria.

Gai-jartzaileak ez dut uste kalterako eragin handirik izan duenik.

Egaña, A.

Bertsolaritza, ingurua bera mudatu den neurrian aldatu du. Gai-jartzaileek gaur den honetara mugatu dutela esateak ez garamatza inora. Gai-jartzailearen figura ez zuen, noski, inork zerutik isuriko. Behar bati erantzuteko jarri den figura da gai-jartzailearena.

Dena da aldatu dena. Txirritaren garaian, herri batera joan eta pare bat egun pasa gabe, ez omen zuten lanik berdintzen. Orain, aldiz, kotxea, autopista eta gure bemolak medio, etxetik saioa baino ordu-erdi lehenago irteten badakigu, eta, edozein plazatara iristean, erreferentziarik gabe, zer eta nori kantatu jakin gabe aurkitzen gara.

Horrelakoetan —litekeena da gazteon arazoa izatea batipat— gai-jartzailea ia beharrezkoa gertatzen zaigu.

Esnal, P.

Nire ustez, bertsolaritzaren aldaketan izan dute eraginik bai gai-jartzaile eta gaiek, bai gure herriaren giro-aldaketak ere. Dena

dela, ez dut uste horiek izan direnik eragile bakarrak, eta ez dakit esaten zer-nolako zerikusia duten elkarrekin.

Garzia, J.

Esan bezala, arazo orokorrago baten baitan ikusten dut nik gaien egokitasunarena. Galderak formulatzearekin etsiko dut, berez: Zer funtzio du bertsolariak gaurko gizartean: pregoilaria, profeta, artista, kirolaria ote da? Zein testuingurutan kanta lezake, eta zeinetan ez? Zer jokabide eskatu behar zaie komunikabideei bertolaritzarekiko?

Itzaina

Nire eritziz, bertsoa kantutik sortu da. Uste dut askotan kantuz hasten den bertsolaria, hasten dela, ez baitezpada zerbaiten erraiteko, baina isilik ez bait dagoke. Bestalde, erraiten duena bera hurbildik hunkitzen duena da edo ongi ulertzen duen gertakaria. Gaia, kanpotik heldu den zerbait da. Besteak dakarrena. Lehen moldean luzaz har daiteke, nahiz gauza berak errepikatu. Badu molde horrek inkautaziotik zerbait. Bigarren moldeak, gaiarekin, kultura zabalagoa eskatzen du. Eta hemen aitortuko dut, bakan sentitzen dela asko saiotan *berria*-ren grazia. Bestalde, neurtua den saioaren denbora horrek organizatu behar du eta hori gairik gabe... Nahiz badakidan esperientzia batzuk egin izan direla. Ez dakit zer eman duten. Gauza segura da bertsolariak berek gaia galdatzen dutela.

Izazpi

Gaiak aldatu egin dira, gizartea aldatu den bezalaxe. Aldakuntza sozio-kultural honek nekazaritzatik industri girora darama bertsolaritza, eta gaiak eta bertsolariak ederki asko egokitzen dira, eta halaxe behar ere. Garaian garaikoa eta tokian tokikoa: esaera hala dugu. Mila bederatziehun eta hirurogeitik aurrera ugaltzen hasi ziren gai-jartzaileak, askotan bertsolarien mesedegarri. Gai-jartzaile ona izanez gero, bazuen eraginik bertsolariak gai egokietan erabiltzeko, gaurkotasuna eta gaien bizitasuna ezartzeko.

Berez, mugimendu guztiak (literatura, erlijioa, artea, etab.) gizarite-eraginaren gurpilean dihoazkigu, zorionez.

Lekuona, J.M.

Usadiozko bertso-saioetan eskuarki ez dago gai-jartzaile beharrik. Nahikoak dira bertsolariak berak, zer eta nola kantatu erabakitzeko. Txapelketetan besterik da. Talde zabal batek eramaten du arlo hau, gai asko behar direnez, eta zeregin hau hil edo bizikoa denez. Txapelketaren garapena eta ondorioak gai-jartzaileen taldearen esku daude. Eta hau ongi zaindu beharreko puntua da. Bestalde, jaialdietan, ofiziokoa behar luke gai-jartzaileak, bertsolarien gustukoa eta hauen eskakizunei adi egongo dena. Baina gai-jartzailea bertso-emanaldiaren kudeatzaile ere bada, eta alderdi hau ez da ahaztekoa. Lagungarri denez, ofizio ona eskatzen zaio. Eta gaictan, bertsolarien eta entzuleen onarpena.

Lekuona, M.

Ez da dudarik bertsolarien lana mugatzen ahal dutela, eta bertsolaritzari hegalak mozteko arriskurik badagoela. Ez du industri munduak horretara bortxatzen, baina mania bilakatu da gaiak ezartzea edozein bertso-saiotan, neurketa edo zein-gehiagoka baidarik ez ikusiz bertsogintzan.

Gaurko gizarte mekanizatu honek aire freskoaren beharra gehiago du mugarri eta kontrolena baino. Bertsolariak bideak aski zabalik behar ditu bere barneko mamia botatzeko, eta ez du bilakatu behar gai-jartzaileen edo entzuleen kaiolako txori. Predikurik onena neskaren gona motzarekin konparatuz, Imanol Lazkanok zioena erran genezake bertso gai jartzeaz: ahal bezain labur eta gehien erakusteko bidea uzten dutenak lirateke gai eta gai-jartzaile onenak.

Muniategi, A.

Gai-jartzaileek eta gaiak ez dute mugatu bertsolaritza, zabaldu baizik. Gai-jartzaileei esker ez dira gaur arrotz bestela erabiliko ez liratekeen auziak. Hala ere, egungo kultur mundua bera da, gai-jartzaileez ere baliaturik, bertsolaritza egoera honetara bultzatu duena. Nekazari-gizartearen kultur aroa gaingitu da bertsoaren-tzat ere.

Sarriugarte, I.

Galdera zaila, zinez. Edozein modutan ere, ez dirudi industri giroan gaurko dinamika derrigorrezkoa denik. Bertsolaritzaren garapenak berak sorterazi zukeen gai-jartzailearen beharra. Saiok ugaldu ahala, zail egiten zaio bertsolariari tokian tokiko gai eta aipamen aproposak bilatzea. Gaia eskainiz gero, ardura bat kentzen du bertsolariak, nahiz eta batzuetan trantze larrian jarri.

Industri giroko gizartean ezinbestekoa dena, munduarekiko ikuskera berria da; eta bertsolaritzak, aurrera egingo badu, ikuskera berri horren pentsuan ibili beharra dauka. Gero eta urriagoak dira "alborkea", "totoa" eta "monjorra" zer diren dakiten euskaldunak; gero eta ugariagoak, ostera, ekologia, feminismoa, zibernetika, langabezia edota giza eskubideez arduratuta bizi direnak. Lehenengoak ahaztu barik, azken hauei erantzuten jakin beharko du, bereziki, bertsolaritzak.

5. Bertso-eskolak

Azken urteotan bertso-eskolak barra-barra sortu eta ugaldtu dira bazterretan. Zure ustetan:

- . zerk eraginda sortu dira?
- . zer-nolako betekizuna dute edo eduki beharko lukete?
- . biharko bertsogintzarako zer ekarpen eta zer arrisku dute edo eduki dezakete?

Amuriza, X.

Eragilea: bertso-eskolen sortze-arrazoietan eskola tradizionalen arrazoiak berak daude, hirira edo herri handira egokituak. Horrez gainera, alfabetakuntza, euskaldunberrien garapena, emakumezkoen partaidetza, euskal giroa lantzeko eta lagunartean ondo pasatzeko modua, ohizko eritzi fixisten gaindipena, eta oro har, bertsozaletasuna talde eta ingurune berrietara zabaltzea.

Betekizuna: eskola hauen betekizun nagusia zaletasuna eta aukerak zabaltzea da, horretarako giroak eta moduak sortuz.

Ekarpena/arriskua: bertso-eskolen gertakariak, biharko bertsolaritzarako ere, gaitz baino on gehiago ekarriko du, eta ekarria du jadanik.

Aranalde, J.M.

Eragilea: irakasleren baten eta ikasleren batzuen afizioak eraginda, nik uste, beste gauza asko sartu diren bezalaxe, hala nola, antzerki, dantza, marrazki, etab. Eta horri lagundu bide dio bertsolariaren desmitifikazioak. Ez dela, alegia, jaio bakarrik egiten. Ikasi ere egiten dela. Eta batez ere, ikasi egiten dela.

Betekizuna: bere gogoz dabilenez gero, eskola horietan dabilenak, badirudi baduela halako literatur sen bereziren bat. Horri erantzutea da beharrenik. Bertsolari-bertsolari batena bada zera hori, hobe; baina ez bada ere, ongi.

Ekarpena/arriskua: bertara bil daitekeen jenioren baten esku gelditzen da. Horiek dira benetako berrikuntzak egiten dituztenak. Eta, besterik ezean, bertsozaleak sortzeko balio dute eskola horiek.

Arriskua, berriz, nik ez dakit zein izan daitekeen. Berezko handiegirik ez duen norbait bertsolaritzara bultzatzea dezaketela? Ez du etorkizun handirik izango.

Egaña, A.

Eragilea: alde batetik, bertsolaritza puri-purian egoteak eta, bestetik, bertsoa denok egin genezakeelako kontzientziak ekarri du bertso-eskolen ugaltzea.

Betekizuna: bertso-eskolen eginkizunak, niretzat behintzat, bertsolariak egitea izan behar du. Hobexegoak ala baldarxeagoak, baina beti ere helburu hori begi-bistan dutela. Bertso-eskola ez da euskara hobetzeko toki bat, ezta euskaldunak biltzeko lekua ere. Bertso-eskola da, bakoitzak astean zehar egin duen buru-lan pertsonala frogatzea erraztuko dion tokia, eta aurrerantzerako nondik-norakoa markatuko diona.

EsnaI, P.

Eragilea: bertso-eskolen sorreraren eta ugaltzearen oinarrizko arazoia, nereko, orain arteko transmisio-bideak huts egin duela ohartzean legoke: gizartea bera ez bada berez gauza belaunaldiz belaunaldi bertsolaritza transmititzeko, sor ditzagun eskolak, gizaritari transmisio gintzan laguntzeko.

Betekizuna: beraz, bertso-eskolak gizaritearen lagungarri izango dira, eta, zenbait kasu larritan, ordezeko. Beti ere kontutan izanik zeintzuk diren bertsolaritzaren euskarriak: euskal giroa, euskara, ahozko euskara, herri-literatura... Arriskuak ikuspegi hori galtzetik letozke.

Garzia, J.

Bertsolaritza modan dago. Onerako eta txarrerako dago, gainera, modan. Aitortu zaio, azkenik, euskal kulturaren barruan mezezi eta orain arte ukatu izan zaion tokia.

Baina batzutan, ordea, *souvenir* huts bezala aurkezten zaigu bertsolaria, desagertzeko zorian dagoen animalia bitxia erakutsi ohi den moduan.

Gizarte osoan nabari den joera horren ondorioztat daukat bertso-eskolen ugaltzea. Ez dut uste inola ere, kalterik egin diezaiokenek horrek bertsolaritzari, salbu eta bertsozale on izan zitezkeen zenbaitengan bertsolari ere badelako ustea sorteraztea.

Itzaina, M.

Hegoaldean lan handia egiten dela horietan badakit. Baina ez ditut aski ontsa ezagutzen zerbait funtsezkoen erraiteko. Iparralde honetan ez dute erranahi bera. Hemen giroa oso hotza da. Eskola horiei esker, hemengo umek ikasten dute zerbait bertsolaritzaz: askok ez bait dakite, ikastoletako haurrez kanpo bertsolariak badirela ere. Bizkitartean ohargarri da, haurrek bertsoa maite dutela, doi bat ezagutuz gero. Berak saiatuz, lan eginez, ikusten dute, lan zaila dela, eta bertsoa hobeki estimatzen dute. Uste dut ere, bertsoaren teknika eta doinuez bertzalde, eskolak erakutsi behar duela gaiaren erabiltzen, hemen zabaltzen. Iparraldean bertso-eskolak behar-beharrezkoak dira.

Izazpi

Eragilea: gehienak inguruko giroak eraginda. Batzuek, bertsozale porrokaturen batengatik. Bere babesean bertso-eskola bat sortuz. Azkenik, txapelketa nagusien eraginagatik, gaztetxoek txapelketak duen bultzadagatik, eta abar.

Betekizuna: lehenengo, euskara irakasteko tresna egokia derizat. Gero, bertso-egituraren teknikak irakatsi eta bide batez euskara ederki landu. Gainera, inoiz ez da ahanzi behar bertsoa jolas-tresna bat izan dela urterik urte, adimena zorrozteko, bizkortzeko eta saiakera horretan ahogozatzeko, algarra gozoak eginez.

Ekarpena/arriskua: berez, bertsolari-sena dutenek oso mesedegari izango dute eta ekarpen izugarria izan lezake beregan, bertso-egitura eta teknika bereziak ikasteko. Arriskua: joaten diren denek bertsolari direla pentsatzea. Eta banaka sortzen diren bertsolariak, bizitasuna, "grazia", berezko sorpen hori teknika izoztuen menpean galtzea.

Lekuona, J.M.

Eragilea: usadioz egiten zen transmisioa gizarte berriago honetan sustatu edota berreskuratu asmoz, noski. Berezko hura erakundetu eta teknikatut asmoz. Bertsolaritzaren etorkizuna eta bertsozaleen heziketa oinarritu ustetan.

Betekizuna: transmisioa, artergintza zahar baten egunekotzea, eta entzulegoaren sustapena.

Ekarpena/arriskua: ekarpenetan, ahozko tradizioa jasotzea, hizkera-bide bizia ahoratzea, teknika poetikoak ikasi eta erabiltzea, herri-mailako artergintza gozatu eta elkarbanatzea. Eta arriskuak, bertsolaritza medio huts bihurtzea, bertsolaritza bakarrik geratzea, beste jeneroak ez ezagutzea, estrofismoari garrantzi poetiko guztia ematea, bertsolaritza esparru itxiegi egitea, eta abar.

Lekuona, M.

Eragilea: Xalbador eta Mattin isilduz gero, Iparraldean entzule gero eta gutxiago (eta zaharragoa) biltzen dute bertso-saioek. Giro

eskas horretan bertsolari berriak ateratzeko menturarik ez dugu ikusten, eskoletako hurretan bertso-jakitea eta zaletasuna sortzen ez badira.

Hegoaldeko exenpluak gaitu bultzatu bertso-eskola sortzera eta bereziki lehen maisuetarik izan den Xanti Iparragirrek.

Betekizuna: bertso egiten ikasteari oso aberasgarri deritzagu ikasle gaztearentzat: doinuak, errima, hitzak eta horien lotura, ideiak garbi eta labur argitzea, horiek guztiak ikas ditzake bertsoak eginez.

Ekarpena/arriskua: geroari begira, bertsoa ulertzen eta gozatzuten duten entzuleak moldatuko ditu bertso-eskolak, bertso-idazleak ugarituko eta afalondoko bertsoaritzaren eraginean.

Berez, bertsolari-eskolak ez du arriskurik bertsoaritzarentzat. Eskolatik lekora da ikusiko norberak dakarren sokotasun, ugartitasun, erraztasun edo artifizialtasuna. Hazia erein eta sortzen laguntzeak ez du landarea behin-betiko moldatzen: haziaren berezitasunak eta landarearen inguruneak eragin handiagoa dute.

Muniategi, A.

Eragilea: herri-kulturaren kontzientzia.

Betekizuna: bertso-hazia erein, ingurua landu eta landareak jorratu.

Ekarpena/arriskua: biharko bertsoaritzaren garantia eta oinarri dira.

Sarriugarte, I.

Bertsolaritzaren garapenean eta sendotze-bidean, hutsune bat betetzera etorri dira bertso-eskolak; dolare eta kupelen ordean, ingurune akademikoagoa sortuz. Nik neuk, halere, "bertsotegiak" edo deitzea nahiago nuke, "eskola" hitzak dituen konnotazioak ezabatzearen.

Baina kontuz ibili beharra dago, bertsoetegi hauen helburua ez baita soil-soilik goimailako bertsolariak plazaratzea. Berezko dohaina dutenek aurrera egingo dute, baina bide-erdian geratzen

direnak dirateke, niretzat, garrantzitsuenak; horrelakoei, bertsoak duen alderdi ludikoaz, joko-jolasaren erakargarritasunaz eta abarrez gozatzeko aukera emango zaie eta. Goimailara heltzeko zoria dutenek, aldiz, txerto bizigarria lemaiokete bertsolaritzari, bertso-kera berri eta aberasgarria eskainiz.

6. Komunikabideak

Bertsolaritzak nola baliatu beharko luke komunikabideez (prentsa idatziaz eta ikus-entzunezkoetz, alegia)?

Amuriza, X.

Galdera honetan ez daukat pentsatu beharrekoa dela beste erantzunik.

Arazo handia da, oraindik planteiatu baizik egiten ez dena, eta agian aztertzen hasita ere, ebazpide gutxi lukeena.

Aranalde, J.M.

Galdera hori bera askotan egiten diot nik nere buruari. Eta ez dakit erantzuten.

Baina gauza bat badakit: hasi egin beharko litzatekeela behintzat bertsolaritza komunikabideetan lantzen. Ibiliz ikasten da ibiltzen.

Egaña, A.

Oraindik berriegia zait gaia ezer zehatzik azaltzeko. Komunikabideen garrantzia hor dago, eta bertsolaritza zabaldu beharra ere bai. Harreman estua beharko dute, baina ez daukat garbi-garbi nola gauza litekeen.

Esnal, P.

Seigarren eta zazpigarrenari batean erantzungo diet. Honelako galderak entzun edo irakurtzen ditudan bakoitzean, Gabriel Arestik 1971n *Kaniko eta Belxitina* liburuaren hitzaurrean idatzi zuen hura datorkit gogora: "Kataluniako teatro-zuzendari famatutako Ricard Salvat ene adiskide maiteak, honela esan ohi du, euskaldunok tradizio para-teatral inbidiagarri bat dadukagula, ez duela konprenitzen zergatik tradizio horri jarraikirik, ez garén lehen mailako dramaturjia batera igan, eta tradizio horren bi pilare nagusiak, bertsolariak eta zuberotar pastoralak direla".

Esan nahi nuke, alegia, bertsolaritzak baduela berezko indarrik arlo berrietan ere bere lekua izateko eta bere betiko eremuan eraberritzeko. Nola? Zehatz-mehatz erantzuten ez dakidanez gero, bosgarren erantzunaren bukaeran esana berri behar: ezin ahantz ditzakegula bertsolaritzaren euskarriak eta badagoela ahanzteko arriskurik.

Garzia, J.

Galderak egitera mugatu behar hemen ere, tamalez: Ohizko jaialdiak "transmitzera" mugatu behar al dute komunikabideek? Bertso-kritika egin behar ote da komunikabideetan? Nork egin behar du aukera? Komunikabideak izan ote litezke bertsolaritzaren plaza berriak? Zein baldintzarekin?

Itzaina, M.

Dela Euskadi Irratian, dela Iparraldeko euskal irratietan, bertso asko zabaltzen da. Baina egun telebistaren erreinuan sartuak gara. Hemen ere orain asko lekutan Euskal Telebista hartzen bait dugu, honek behar luke egun oroz 10 bat minutuko saio bat eman, eta hori ordu egoki batean. Prentsa idatziak bertsoak publikatu ditzala eta oroz gaisetarik umeei idatzi bertsoak.

Izazpi

Bertsoak bere giroa behar du, erdal poema batzuek behar duten bezalaxe. Ordu guztietan edozerk aspertzen du. Egunkariz eta te-

lebigaz balia liteke, baina kontuz: neurri batean, entzulegoa asper-
tu gabe. Gehiegikeriak arlo guztietan ondorio bera bait du.

Komeni da entzulea gehiago entzuteko gosez, desiraz geldi-
tzea. Horregatik, komunikabideek duten eraginarekin, neurri ba-
tean, derrigor behartuak gaude beraietaz baliatzen. Bestela, ber-
tsolaritza laster baztertuta geldituko litzateke.

Lekuona, J.M.

Promoziarako eta irakaskuntzarako medio guztiez baliatu be-
harra dago, plangintza baten barruan. Ikus-entzunezkoen balioa
azpimarratuko nuke, batez ere transmisio-lanetarako. Eta irrati-
-telebistetako emanaldiek, neurtuagoak eta landuagoak behar lu-
kete izan, bertsozaintzaren prestigiorako. Gai-jartzaileez genioena-
ren antzera, hemen ere esku profesionala eskatzen da, ofizio oneko
aurkezlea. Zaindu behar lirateke une bereko gozaldi poetikoa, eta
gerora begira eginiko kultur zabalkundea.

Lekuona, M.

Bertso-saioak aurretik iragartzeko, gero bertso grabatuak en-
tzun erazteko (onenak hautatuz, komentatuz, beren leku eta giroa
oroiteratuz), iragan bertso oroigarrienak errepikatuz, bertsolari
zahar eta zenduak beren bertsoekin berriz piztuz (zintetan graba-
tuz eta zabalduz), bertsolariak ezaguteratuz, ez bakarrik beren
bertsoetan, baina ere beren bizileku eta bizibideetan. Zinta sono-
roetan egiten den lana bidez egin beharra dago orain baino gehia-
go, oso garrantzi handia izango bait du geroari buruz. Bertsozain-
tza sartu behar litzateke bereziki gaztetxoei buruz egin emanki-
zunetan.

Muniategi, A.

Bertso "berriak" (sariketak, etab.) eta zaharrak argitaratuz, eta
saio, jaialdi eta lehiaketak grabatu eta aldizka eskainiz.

Sarriugarte, I.

Enbido latza hamar bat lerro exkaxetan erantzuteko, komuni-
kagintzaren zuta-zeharrak ezagutzeke.

Irrati eta prentsa idatzian aspaldidanik du bere lekutxo bertsolariak, eta horri esker hamaikatxo ezinduk gozatu ahal izan du bertsolarien ihardunez. Prentsa idatziari dagokionez, txaloga-riak dira *Hemen* egunkariak oraintsu hasi duen "Bertsolariak Kazetari" gisako esperientziak. Idatzizko komunikabideekin jarraituz, baina, saioei buruzko aipamenean ahultasuna nabarmendu nahi nuke, zenbait kasutan gai-zerrenda huts bihurtu dira eta.

Telebistaz, zer esan? Lan eskerga egingo luke (burutuko al du!), saio nagusiak zuzenean emateaz gain, gazteak plazaratu edo ezaguteraziko balitu eta umeei zuzenduriko emanaldi bereziren bat eskainiko balu.

7. Bertsogintzaren berrikuntza

Nola bideratu beharko litzateke bertsogintzaren berrikuntza tekniko-tematikoa?

Amuriza, X.

Bertsolaritzaren berrikuntza tekniko-tematikoak ikerketa eta ikasketa positiboak behar ditu, ez zabaltze edo elkar kopiatze lanak bakarrik. Bertsolaritzari buruz gauza asko esaten eta argitaratzen da, baina gehienetan zertzelada arinak —sarritan arinkeriak— besterik ez. Zenbait gauza orokor eta topikok baino gehiago balio du aportazio txiki batek. Ikerketa eta kritika —estudioak, beraz— gehitu behar dira, berrikuntza fidagarriak izango bada.

Aranalde, J.M.

Berrikuntza tematikoa gai-jartzailearen esku egon daiteke asko. Baserritarkerietan erortzen garela uste dut askotan gai-jartzaileok. Eta gaur, kale-kultura da nagusi, eta zibilizazio berria. Horri erantzun behar zaio.

Horretaz aparte, gai irrealgiak erabiltzen ditugula iruditzen zait askotan. Egi itxurarik gabeak izaten dira. Eta gaiak behar du, nondik edo handik, benetakotasun bat.

Baina gai-jartzailea gai-jartzaile, bertsolariak du azken hitza gauza honetan. Eta hauek ere badaukate zertan saiaturik. Errazegi dabiltzala uste dut, eta zabarregi. Askotan errespeturik ere gabe. Ez dago zernahi esaterik, eta edozertaz pontifikatzerik. Ezjakinak badira, dioten bezala, mintza bitez horrela, eta ez orojakile bezala.

Teknikari dagokionez, ez daukat eritzi jakinik.

Egaña, A.

Berrikuntza teknikorako ez bide, ez behar handiegirik ez dut ikusten. Ez dut horrekin bertsoak behin-betiko dagoenean geratu behar lukeenik esan nahi; baina bai, berrikuntza teknikoen arloak aukera murriztak dituela, eta, nolana ere, berrikuntzok sormen individualaren eta entzulegoaren onarpenaren artean oreka izan behar dutela.

Berrikuntza tematikoaren gaiak gehiago kezkatzen nau. Lehen ere aipatu dut, beti gai batzuen jira-biran gabiltzala eta hutsa gai horiek beti egungo gizartera egokituak balira. Berrikuntza denon esku dago: gai-jartzaileen esku, noski, bertsolarien esku ere bai, geu ere gauza "berriak" esaten saiatu beharrean gaude, eta entzulegoaren esku, nola ez, azken-azkenean berak onartzen ala gaitzes-ten bait ditu aldaketak.

Garzia, J.

Galdaketa honen erantzukeran garbi asko geratu denez, ezta-baida zabal eta sakonen premian dago bertsolaritza. Alferrik da bertsolari-txapelketa nagusi bakoitzaren bezperetan dena konpondu nahi izatea. Bien bitarteko patxada baliatu behar da azterketa-lan premiazko horiek bultzatzeko eta burutzeko.

Bertsolarien elkarteak baduke, nire ustez, erantzunkizunik arazo honetan. Azterketa-lan hori geuk egin, eta bertsolaritza geuk nahi bidetik eraman ezean, axaleko modaren haize aldakorraren menpe ibiliko zaigu beti bertsoaren untzia, halako batez haize-kolpe bortitzen batek historiaren itsasoaz kanpora jaurti dezan arte.

Itzaina, M.

Doinu berriak behar dira sortu eta zaharrak publikatu, *Odolaren mintzoa*-z egin izan den bezala. Bertso-eskolek gaiaren erabil-tzeko manierak behar dituzte erakutsi, eta ikasi gai baten bar-natzen.

Bestalde, oroit naiz arrats bat osoa iragan zuela Mixel Labege-rie zenak gitarrarekin Xalbador bere bertsoetan laguntzen. Espe-rientzia horrek ez zuen segidarik ukan.

Beste erritmo batzuetan behar da saiatu? Orain gazteriak ema-ten dituen doinu horietan? Nik ez dakit. Oraingoari oraingoaren kreatzea. Dena den, ez dut uste doinurik gabeko bertsolaritza bati buruz goazela... Herriak gehiago kantatzen ez duen une honetan, kantu-txapelketek nehoiz baino jende gehiago biltzen dute. Herria bertso berri eta doinu egokien egarri da.

Izazpi

Bertsolari-elkartearen estatutuetan erizpide batzuk agertzen dira; hala ere, berrikuntza horretarako urrats zabal batzuk ezarri beharko lirateke, zerbait teorikoa, ikerketa-lan sakon bat eginez, herri-literaturaren konparaketa bat.

Euskal metrika sakondu, beste batzuekin konparatuz, eta abar. Gaietan, berriz, gizartearen mugimenduak sarritan irakats diez-a-guke norabidea, geure tradizio-altxorra galdu gabe.

Lekuona, J.M.

Lehen aldaketa nabarmena bertso-paperek ekarri zuten, eta bi-garren bat txapelketek eta jaialdiek. Baina beti bertsolariak berak izan dira aurrerapenaren eragile. Eta berdin aurrera ere: bertso-lari-ek izan behar dute sortzaile. Batek baino gehiagok lagun dezake-te bertsolari-proiektua egiten, baina artisten esku dago beti berri-kuntza serioa. Honela egin ezean, bide-galtze asko egiten da. Hori bai, alderdi teorikoetan eta antolabideetan bertsolari-ek beharko dituzte laguntzaileak, bertsolari-ek ezinezkoa zaienez denetara iris-tea. Baina artegintzan, azken hitza berea du bertsolari-ak. Gainera-koan, manipulazioa letorke eta frakasoa. Bertsolari-aren eta entzu-

legoaren arteko sinbiosi horretan, eskuarki bertsolariari dagokio kolektibitateak usmo duena jasotzea, hau hitzez janzteia eta teknika onez ematea. Gainerako esku-sartzeak badaezpadakoak izaten dira, noski, nire eritzian.

Lekuona, M.

Ba. arri baten ondotik, sagardotegietarik plazaratuz, arruntke-riak utzirik, egokitasun bat bildu zuen bertsolaritzak. Xalbador artzainak ekarri dio geroztik barnatasun eta lirismo berezi bat. Azken urte hauetan, Lopategi, Amuriza eta gazteago batzuek ekarri dizkiote gaurko herri-giro eta kultur mailak eskatzen dituzten oihartzun eta igarletasun bat.

Berritze bidean, funtsezko aldaketa gutxi iguriki daiteke argi, jantzi, tresna edo maneren berritze batzuetarik. Baina herriaren nortasun-giroa eta honen geroa begi zorrotzekin urratu eta azalduko duten bertsolariak diote bertsolaritzari dihoazkion bikaintasun eta bizitasun berriak ekarriko.

Muniategi, A.

Lan gaitza da. Hain ezagun ez zaizkigun metroak sarriago kantatu behar lirateke. Neurri berriak ere asmatu behar dira. Errimaren koska zailagoa da. Luzeago edo laburrago, kontsonantea behar du. Ez zait iruditzen errima asonantedun bertsolaritzarik.

Gaiak edo temak berritzeak ez du zailtasun teorikorik.

Sarriugarte, I.

Bertsolaritza etengabe ari da berritzen. Izan ere, bilakaera hori eteten den une horretantxe egingo du bertsoarenak. Euskaldungoa, gero eta anitzagoa delarik, bertsolaritzak nabardura, joera eta espresabide berriak ezagutu eta onartu beharko ditu, mamiz zein azalez. Gai-alorrean, jadanik, apartazio berriak ezagutzen ari da bertsolaritza: bertso-eskolak, euskaldun kaletarrak, bertsolari karreradunak, emakumeak, ikastola-kumeak, etab. Baina gaiak ezetik, horiek lantzeko bitartekoak ere berrizatu eta osatu beharko

dira; hau da, doinu, neurri, iharduera, saio-muntaketak, etab. Ahal den neurrian era zaharrak berreskuratu, eta berriak asmatu. Irudimena beharko da bertsozalea asper ez dadin. Bertsolariak, bere aldetik, ahalik eta ondoen hornitu beharko du bere almazena, kulturaz inoizkorik eta jantzien dagoen euskaldun bertsozaleari duintasunez erantzun ahal izateko.

Egia bihurtuko al da, Amurizak 1980.eko txapelketa irabazi ondoren esan zuen harako hura: "Orkestaz eman nahi nituzke bertso-jaialdiak". Eta trikitiaz, eta jazz musikaz. Zergatik ez?

ENCUESTA SOBRE EL BERTSOLARISMO

Se trata de una serie de preguntas dirigidas a personas entendidas en el bertsolarismo: bertsolaris, miembros del jurado y estudiosos del bertsolarismo.

Esta mini-encuesta aborda los temas de más actualidad en torno al bertsolarismo moderno, como son: la conveniencia o interés de los campeonatos, la valoración intrínseca y extrínseca del último campeonato, los criterios y sistemas de valoración y puntuación de los bertsos, la influencia del "gai-jartzaile" o apuntador de temas, los "bertsolari-eskola" o escuelas de bertsolaris, la renovación técnico-temática del bertsolarismo.

ENQUETE SUR LE BERTSOLARISME

Il s'agit d'une série de questions dirigées à des connaisseurs du bertsolarism, des bertsolaris, des membres du jury, ainsi que d'autres spécialistes du bertsolarisme.

Cette mini enquête envisage les sujets d'actualité autour du bertsolarisme moderne, à savoir: la convenance ou l'intérêt des championnats, l'évaluation intrinsèque et extrinsèque du dernier championnat, les critères et les systèmes d'évaluation des bertsos, l'influence du "gai-jartzaile", c'est à dire celui qui fixe les sujets, les "bertsolari-eskola" (les écoles de bertsolaris), le renouvellement technique et thématique du bertsolarisme.